

Maurice de Guérin'in *La Bacchante* Adlı Eserinde Bakkhalar, Dionisos ve Anadolu Kültürüne Dair Bir İnceleme

Ece YASSITEPE AYYILDIZ*

ÖZ

Anadolu'dan Antik Yunan'a uzanan yolculuğunda Dionisos, birçok esere konu olmuş, birçok isimle anılmıştır. Ancak Dionisos, Anadolu Tanrısı olmasından çok, Antik Yunan Tragedyalarında adına yapılan dithyrambos törenleri ile bilinmektedir. Özellikle, XIX.yüzyılın başlarında edebiyatta romantik akımın ortaya çıkışı ve milliyetçilik akımının yükselişi ile birlikte Batılı yazarlar, Batı Anadolu ve Trakya'da olan Antik Uygarlıkları Antik Yunan Uygarlığı adı altında sınıflandırarak tekilleştirmiştir. Bunlardan bir tanesi de, Fransa'da düzyazı şiirinin öncülerinden biri olarak bilinen Maurice de Guérin'dir. 1839 yılında yazmış olduğu *Le Centaure* ve *La Bacchante* adlı eserlerinde Antik Yunan etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Antik Yunan tragedyaya yazarı Euripides'in *Bakkhalar* adlı oyunundan yola çıkarak bir düzyazı şiir yazmış ve Dionisos ile Bakkhalar'ı bu eserde şiirsel bir dille anlatmıştır. Ancak, Euripides'in Dionisos'u ele alışının tam tersine, M. de Guérin, içinde bulunduğu dönemin etkisiyle, Dionisos'un Anadolu'dan geldiğinden bahsetmez; onu bir Antik Yunan Tanrısı, Olympos Tanrısı olarak kabul eder; eserinde Bakkhalar'ın Dionisos'a yaptığı ayinler Yunanistan içinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, M.de Guérin'in eserinde Batı Anadolu'dan, Trakya'dan örneklemeler yer almakta, bunu Antik Yunan adı altında tekilleştirmektedir. Çalışmamızda amacımız, bir kültürü diğerinden üstün tutmak değil, kültürel yapıya dair edebi bir yaklaşımı incelemektir. Bu açıdan, Euripides'in Bakkhalar eseri doğrultusunda, Maurice de Guérin'in *La Bacchante-Bakkeba* düzyazı şiirini incelemeyi amaçlamaktayız.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Antik Yunan Uygarlığı, Bakkhalar, Dionisos, Euripides, Maurice de Guérin.

An Analysis of Bacchantes, Dionysus and Anatolian Culture in Maurice de Guérin's Work *La Bacchante*

ABSTRACT

Through history from Anatolia to Ancient Greece, Dionysus is subject of many works. However, Dionysus is generally known for dithyrambs ceremonies performed in his divinity in Ancient Greek Tragedies rather than as God of Anatolia. With Romantic era and rise of nationalistic movements, Western writers classified Ancient Civilizations in Western Anatolia and Thrace under one name: Ancient Greek Civilization. One of them is M.de Guérin, known as one of the pioneers of prose poetry in France. Ancient Greek's influence is clearly seen in works of *Le Centaure* and *La Bacchante*. M.de Guérin embraced literary trend of his era. M.de Guérin wrote a prose poem based on Euripides' play and described Dionysus and Bacchantes. However, contrary to Euripides' perception, M.de Guérin doesn't mention that Dionysus as divinity of Anatolia, he accepts him as God of Olympus; rituals performed for Dionysus take place in Greece. However, he singularizes the traces of Anatolia under the name of Ancient Greece. The aim in our study is not to compare the cultures, or to determine one culture superior to another, but to examine the cultural structure by literary approach. We aim to examine M.de Guérin's poem *La Bacchantéin* line with *The Bacchantes*.

Keywords: Anatolia, Ancient Greek Civilisation, The Bacchantes, Dionysus, Euripides, Maurice de Guérin.

“Dünyada düzenli bir anlatışa
hiç gelmeyen bir yer varsa o da Anadolu'dur.”
Halikarnas Balıkcısı

1. Batı'da Antik Yunan Etkisi

Antik Uygarlıklar hem Batı'nın hem de Doğu'nun her zaman ilgi odağı ve merak unsuru olagelmıştır. Batı kültürü için özellikle Antik Yunan Uygarlığı ve Anadolu Uygarlıkları büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, henüz Ortaçağ Avrupa'sında yeterince bilinmeyen, hatta kimi zaman reddedilen bu uygarlıklara ait eserler, İslam coğrafyasında, Endülüs'te tanınmakta ve eski Yunanca'dan Arapça'ya çeviriler yapılmaktaydı. Buna en iyi örneklerden biri, Aristoteles'in *Poetika* adlı eserinin Endülüslü İbn Rüşd tarafından Arapça'ya çevrilmesidir; bu eser ve bunun gibi önemli birçok eser daha sonra Arapça'dan Latince'ye kazandırılmıştır. Zaman içerisinde, Antik Yunan Uygarlığı'na olan ilgi, yapılan çevirilerle birlikte Avrupa'da daha da artmıştır. Sanat, kültür, edebiyat ve özellikle tiyatro alanında Antik Yunan neredeyse tek örnek alınan uygarlık olmuş ve Batı uygarlığı kendi temellerini buraya dayandırmak istemiştir. Dolayısıyla, Avrupa'da Antik Yunan'a olan ilgi, öncelikle Hümanizma, Rönesans, ardından XVII. yüzyılda eski

* Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, eyassitepe@ankara.edu.tr

Makalenin Gönderim Tarihi: 19.04.2021; Makalenin Kabul Tarihi: 01.07.2021

metinlerin çevirisinin iyice yaygınlaşması ve kolay ulaşılabilir hale gelmesiyle birlikte daha da artmıştır; özellikle XVII. yüzyıl Fransız tiyatrosu çoğunlukla Aristoteles'in *Poetika* eserindeki kuralları benimsemiştir; o dönemde yazılan oyunların konularını birebir taklit etmiştir. Bununla beraber, Romantizm akımının etkin olduğu XIX.yüzyılın ilk yarısında da Avrupa'da Antik Yunan etkisine rastlanmaktadır; bu dönemde Avrupalılar hem edebiyatta hem de farklı birçok alanda Antik Yunan'a yönelmişlerdir. Her ne kadar Romantik akımın temsilcilerinin daha çok Ortaçağ'a hayranlık duydukları iddia edilse de, Antik Yunan kültürüne duyulan hayranlık Romantik akımın ilk dönemlerinde belirgin bir şekilde görülmektedir.

Kuşkusuz Romantizm akımı dönemin milliyetçilik akımından beslenmiştir. Tarihsel açıdan bakacak olursak, 1800'lerin başında milliyetçilik akımının tüm Avrupa'ya yayılması ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu altında kalan uluslar bağımsızlıklarını elde etmek ister. Yunan ulusu da bu uluslardan bir tanesidir ve milliyetçilik akımının ortaya çıkmasında etkili olan Fransa ve İngiltere, Yunanistan'ın Osmanlı'ya karşı bağımsızlık hareketini açıkça destekler. Aynı zamanda, bu dönemde Yunansever (filhelenizm) akım edebiyatta önemli bir yere sahiptir.

Çağdaş Yunanca bir kelime olan Filhelen,eski Yunanca tabiriyle Filellin, Yunancada filozof (dost) ve Ellinas(Yunan) kelimelerinin birleşmesi ile oluşan ve Yunan dostu anlamına gelen bir isimdir. Türkçede Yunanperver olarak karşılık bulan bu kelime Yunan'a ve Yunan ile bağlantılı olan her şeye derinden sevgi besleyen kişileri tanımlamak amacıyla kullanılır (Özsüer, 2016, s.330).

Filhelenizm, XIX. yüzyılda Yunanperverliği vurgulamak için edebiyatta ve sanatta sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Romantik akımla beraber kullanılan filhelenizm, Yunanlıların milliyetçilik duygularına yönelik olarak ortaya çıkar. Batılı yazarlar ve sanatçılar Yunan bağımsızlığını eserlerinde savunurlar. İlk olarak da Mora Yarımadası'nda yer alan isyan konu edinilmiştir: Bunlardan en önemlileri Eugène Delacroix'nın Sakız Adası Katliamı ve Mesolongi yıkıntılarındaki Yunanistan adlı tablolarıdır. Edebiyatta ise Victor Hugo'nun *L'Enfant*, *Canaris* ve *Navarin* şiirleri filhelenizmi desteklemektedir. Bir diğer Yunansever isim de İngiliz şair Lord Byron'dır: Byron'ın Osmanlı İmparatorluğu'na ve İmparatorluk altındaki Yunanistan ve Arnavutluk'a düzenlediği yolculuk (Seber, 2015, s.200) üzerine yazdığı yazılar, XIX.yüzyılın başında Batılı romantik yazarların ilgisini Antik Yunan'a çeker; bu yazarlar da özgür ve bağımsız bir Yunanistan'ı yazılarında konu edinir. Dönem göz önüne alındığında, Lord Byron'ın bağımsız Yunanistan'a dair fikirlerinin temeli aslında Aydınlanma Çağı'nın ulus-devlet anlayışına dayanmaktadır. Byron, Yunanistan'ı ilk ziyareti sırasında ve sonrasında Yunanistan ile ilgili şiirler yazmış ve Yunanistan'ın bağımsızlık özlemini de birçok şiirinde dile getirmiştir: öyle ki, otobiyografik şiiri *Şövalye Harold'un Kutsal Yolculuğu-Childe Harold's Pilgrimage* adlı eserinin 2.kantosu Yunan tarihine geçmiştir (Ozansoy, 2003, s.22). Bu yüzden, sadece İngiliz, Fransız yazarlar değil, aynı zamanda Yunan şair ve yazarlar da Byron'un şiirlerinden etkilenmiştir: "*Romantizm, Yunanistan'a 19. yüzyılın ilk on yıllık çeyreğinde girdiği zaman, Byron'un kişiliğinin ışınımı, özverişi ve zamanının tipik şiirsel özelliğinden dolayı, romantizm edebi akımına etkisi olmuştur. Byronculuk, Romantizmin yan dalını oluşturmuş ve ilk Yunan şiirlerinde bunların örnekleri görülmüştür*" (Ozansoy, 2003, s.28). Romantiklerin Antik Yunan'a olan hayranlıklarını pekiştiren en önemli detay da Byron'da işlenen doğa temasıdır: "*Byron'un şiirlerinde, Yunanlıların antik geçmişine hayranlık ve Yunanistan'ın doğa güzellikleri karşısında duyduğu sevgi yansıtılmıştır*" (Ozansoy, 2003, s.30).

Yunanlıların Antik Yunan'a sahip çıkma isteklerinde Avrupa'daki Aydınlanma hareketinin etkisi yadsınamaz derecede önemlidir. Nasıl ki Avrupa'nın XVIII. yüzyılı "Aydınlanma Çağı" olarak geçiyorsa, Yunanistan için de bu XIX.yüzyılın başını ifade etmekte ve "Modern Yunan Aydınlanması" adını almaktadır:

Yunan aydınlanması, Avrupa romantizmi ile birlikte 18. Yüzyıldan başlayarak 19. Yüzyılda da devam eden, Antik Yunan ile modern Yunanı birleştirmeye çalışan ütöpik bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzyıllarda Avrupa'da bulunan Yunanca konuşan Ortodoks entelektüeller bu fikrin çerçevesini oluşturmak için çabalamışlardır (Sofos ve Özkırmılı, 2009, s. 46. Akt. Acar, 2019, s.47).

Bu aydınlanma hareketine Fransız yazarlardan da destek veren olmuştur: “*Chateaubriand ve Chénier Modern Yunan Aydınlanması'nın öncülerindendir*” (Canat, 1911, s.1). Chateaubriand, Fransa'yı Antik Yunan'ın ilk doğan kızı olarak tanımlamaktadır (Özsüer, 2016, s.334). Yunanlılar, bağımsızlık hareketiyle birlikte kökenlerini aslında geniş bir coğrafyaya yaymak istemiş, sadece Atina ve çevresinde değil, Anadolu'da yer edinmiş önemli uygarlıkların da bulunduğu alana Avrupalı Romantiklerin de desteğiyle Antik Yunan Uygarlığı adını vererek sahip çıkmışlar ve söz konusu kültüre geçmişlerini dayandırmışlardır. Her ne kadar Antik Yunan Uygarlığı söz konusu olduğunda, tek bir uygarlıktan bahsediliyor gibi görünse de, aslında çok sayıda farklı uygarlığın, belki de tartışmalı bir şekilde, tek bir isim altında sınıflandırılması söz konusudur. Bu uygarlıkların, özellikle Batı Anadolu'da ve Trakya'da yer alan Lidya, Frigya, İyon, Efes vb. gibi uygarlıkların sadece günümüzde kabul edilen ve Batı tarafından kalıplaştırılmış, sahipleneci Yunan kültüründen oluştuğunu söylemek tam olarak doğru değildir. Özellikle Romantik Batılı yazarlar, Anadolu'daki birçok uygarlığı da Antik Yunan adı altında ele alırlar. Ancak, söz konusu uygarlık ve kültürlerin ilk başlarda Yunanlar tarafından ne kadar az özümsemiştiği de ünlü tarihçi Hobsbawn tarafından sorgulanır bir durumdur:

Hobsbawn, 19. yüzyılın başında Yunan milliyetçiliğinin okuryazar savunucuları ve örgütleyicilerinin, Yunanistan hayranlarının coşkusu uyanıran Antik Helen'in şanlı geçmiş düşüncesinden esinlendiklerini, fakat bağımsız milli devlet oluşumu uğruna silaha sarılan gerçek Yunanlıların, eski Yunanca konuşmamakta olduğunu söyler. Yazıp kullandıkları dilin çağdaş Yunanca olması, yani antik Helen'e sarılan Yunanlıların aslında Pericles, Aeschylus, Euripides ve antik Isparta ile Atina devletlerinin zaferlerinden çok az şey anlamaları ve kendi devirleriyle bir ilinti kuramamaları bunun bir göstergesidir (Hobsbawn, 1995, s.85, Akt. Acar, 2019, s.46).

Halikarnas Balıkcısı “*Ege Bölgesinin bir kısım efsaneleri Yunanistan'a, ama çoğu Anadolu'ya aittir. Bu efsanelerin bepsi Yunanistan'a mal edilmiştir*” (Halikarnas Balıkcısı, 2020, s.12) diyerek bizim de çalışmamızda ele alacağımız bu sorunsalı tespit etmiş ve çalışmamızın konusunu oluşturmuştur. Burada Halikarnas Balıkcısı'nı örnek vermemizin nedeni de, M.de Guérin'in *La Bacchante-Bakkha* adlı eserinde Anadolu'ya dair mitlerden, Tanrı ve Tanrıçalardan bahsetmesi, ancak bu mitlerin Anadolu'ya ait olduğunu söylememesi, vurgulamaması, üstünde durmamasıdır. M.de Guérin, ele aldığı mitleri, Tanrı ve Tanrıçaları sadece Antik Yunan Uygarlığı'nın bir parçası olarak betimlemektedir.

Çalışmamızın konusu, Romantik yazar ve sanatçılar ile Antik Yunan kültüründen etkilenen, Fransa'da düzyazı şiirinin öncülerinden olarak kabul edilen 1810-1839 yılları arasında yaşamış ve kısacık ömrüne değerli eserler sığdıran Maurice de Guérin'in *La Bacchante* isimli düzyazı şiirinde yazarın açıkça belirtmediği ancak eserde izlerini taşıyan Anadolu kültürünün de varlığından söz etmek ve bu kültürün yansımalarının incelenmesidir. Her ne kadar M.de Guérin, bu eseri sadece Antik Yunan çerçevesinde kaleme almış olsa da, konunun özü Anadolu ve Trakya kültürlerinden de önemli izler taşımaktadır. Trakya ve Anadolu'nun parçası olan mitleri, Antik Yunan'ın çatısı altında ele alan M.de Guérin, Romantikler ile aynı görüşü paylaşmaktadır. Aslında, Halikarnas Balıkcısı'nın da sözünü ettiği ve eserde de göreceğimiz gibi, söz konusu efsaneler, Tanrılar, Tanrıçalar her iki kültürde de önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla, bir kültürün diğerine üstünlüğünden söz etmek değildir amacımız. Bu çalışmada söz konusu olan bir karşılaştırma denemesi değil, Euripides'in *Bakkhalar* oyunu ile M.de Guérin'in *La Bacchante* isimli düzyazı şiirinde yer alan kültürel yapıya dair edebi yaklaşımı incelemektir. Söz konusu eserleri detaylı incelemeye önce, Dionisos'un kökenine ve kültürlerarası etkileşime dair bazı tespitlere dayanarak M.de Guérin'in *La Bacchante-Bakkha* adlı eserini daha derinlikli anlamak açısından büyük önem arz etmektedir.

2. Dionisos: Anadolu'nun Son Olympos Tanrısı

Tanrı Dionisos'un dünyaya gelişine dair farklı efsaneler/ görüşler vardır. Bunun sebebi de Dionisos efsanesinin birçok medeniyette mevcut olmasıdır:

Bütün mitologların da itiraf ettiği gibi, Dionisos tam bir Hellen tanrısı sayılmaz. Olympos'a en son gelen bu tanrı değişik kaynaklardan çıkmış birçok efsaneyi kendinde topladı. Dionisos adını taşıyan ve taşımayan birçok tanrıyı bir tanrıya indirgemiş olan Dionisos dininde bütün efsanelerin izleri görülmektedir.

Girit'te, Mısır'da, Trakya'da ve Thebai'de muhtelif zamanlarda beş Dionisos'un doğmuş olduğu sanılıyor (Euripides, 2014, s. ix).

Thebai efsanesine göre, Olympos Tanrısı Zeus, Thebai'nin kurucusu Kadmos'un kızı Semele'ye aşık olur. Ancak Zeus'un karısı Hera bu birlikteliği kıskanır ve Semele'ye bir oyun kurar. Yaşlı bir kadın kılığında giren Hera, Semele'ye yaklaşarak Semele'ye Zeus'un kendisini göstermesini ister. Zeus, bu isteği üzerine Semele'yi yıldırımlarıyla yakar ve Semele ölür, ancak Semele hamiledir; Zeus, Dionisos'u Semele'den alarak baldırında saklar ve böylece Dionisos Zeus'un baldırından doğar. Zeus, Dionisos'u Trakya'da bulunan Nysa Dağı'ndaki üzüm bağlarının arasında yaşayan nymphalar ile naidelere, su perilerine teslim eder ve Dionisos burada üzüm bağları arasında büyür. "... şarapla insanın damarlarına geçerek onu coşturur, ruh ve beden kudretini son haddine götürür" (Euripides, 2014, s. xi). Dionisos nymphalarla birlikte Küçük Asya'yı bir diğer deyişle Anadolu'yu gezer. Nymphalar onu artık bir Tanrı olarak görmekte, ona törenler düzenlemekte ve ibadet etmektedir:

Tanrı Dionisos (veya Bakkhos) daha çok şarap ve sarhoşluğu canlandırır. Ona tapım da coşkun danslar, coşkun müzik, sarhoşluğa varan bir aşırılıktır. Daha çok gizli törenleri, coşkun törenlerinin sarhoşluğuyla bilinen Trakya'nın kaba boyları içinden çıktığı sanılmaktadır. Dionisos aynı zamanda ağaçların da tanrısıydı. Çok defa bir direk üzerine kolsuz bir örtü örtülür, sakallı bir baş, sağından solundan yapraklı dallar, sarmaşıklı dallarla gösterilirdi. En çok da sarmaşık ve incir ağacıyla ilintilidir (And, 2019, s.35).

Dionisos'un yeniden doğuşu, doğanın doğuşu, bir diğer deyişle, baharın gelişle özdeşleştirilmektedir. Baharın gelişi, tarlaların bolluk ve bereketini arttırmak amacıyla Dionisos için törenler düzenlenmektedir. Dionisos'un birçok farklı uygarlıkta önemli bir yer tutması Dionisos'un farklı ritüeller, törenler, ayinlerle anılmasına yol açmıştır. Metin And'ın belirttiği gibi, "*bu mevsimlik örnekler yalnız Yunan dramasında değil, fakat eski Mısır, Mezopotamya, Suriye, Filistin, Hitit'te de vardı*" (And, 2019, s.17). Bunun yanı sıra, Girit Adası ve Yunanistan'daki mitoslarda da Dionisos'un yeniden canlanmasına dair törenler karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, Dionisos'a yapılan törenlerin geniş bir coğrafyaya yayıldığı ve bu durumun isminin etimolojisine kadar yansıdığını söylemek de yerinde olacaktır. Bununla birlikte, Metin And, Dionisos'un kökeninin Trakya'ya dayandığını ileri sürer: "*Dionisos Trakya çakımlıdır, annesi Trakya/Frigya Toprak Ana Semele'dir*" (And, 2019, s.21). And, Anadolu'da ve Trakya'da bugün hala devam etmekte olan bazı geleneklerin ve köy oyunlarının kaynağının Dionisos olduğunu öne sürmüştür. İnsanların Dionisos törenlerinde giydikleri keçi/boğa postlarını tıpkı Dionisos ayinlerinde Dionisos'a ibadet eden Maenadların giydiği giysilerle aynı olduğunu söylemektedir: Trakya'da ortaya çıkan Kalyori töreni Dionisos'u yeniden canlandırmak için yapılan törenlerden biridir (And, 2019, s.39). Bu törenin en önemli özelliği, törene katılanların keçi derisi giymesidir. Hatta, Metin And, "*keçi derisi giymek, Dionisos olmanın ta kendisidir*" (And, 2019, s.40) diyerek Dionisos'un mitolojide keçi ile bağlantısını vurgulamaktadır. Aynı zamanda, Anadolu'da "Ölüm-Dirilme Konuluğu", "Geyik Oyunu" ve "Ayna ile Eleusis Törenleri", "Kız Kaçırma" törenleri gibi farklı oyunların Dionisos ayinlerinden türediğini savunmaktadır. Elbette ki, And, Cumhuriyet döneminden itibaren Anadolu'ya dair araştırmaları ve Dionisos gibi Anadolu Tanrılarına verilen önemin Cumhuriyet ile birlikte arttığının altını çizmektedir:

Atatürk'ten beri bilinçli bir Anadolu sevgisi uyandı. Yalnız toprağına, köylüsüne değil, onun fıskırttığı uygarlıklarına da duyulan, henüz ürkek, çekinik, fakat soylu, anlamlı bir sevgi, aydınından gelen bir kucaklaşma isteği. Oysa Anadolu köylüsü hanidir, aynı göğü, aynı görüsü, kuşları, yemişleri, ekinleriyle yalnız toprağıyla değil onun bu uygarlıklarıyla da sıkı fıkı olmuş. Evi, tarlası onların tapınaklarının, oyun yerlerinin, birleşme evlerinin dizi dibinde, boy boy, kırık, sağlam, çeşitli yüzlü tanrılarıyla yadırgamaksızın senli benli, onlardan kendisine kalmış taş tekneye öteberisini koyuyor, sunak taşını malı gibi kullanıyor (And, 2019, s.13).

Dionisos'un etimolojik yapısına bakacak olursak, sözü Halikarnas Balıkcısı'na bırakmak yerinde olacaktır. Dionisos veya Bakkhos tek bir dilde bir anlam ifade etmemektedir; her dilde farklı anlamlar taşır. Bu da kültürlerin birleşmesinin ve kültürlerarası etkileşimin sonucu olarak düşünülebilir: "*Asma ve şarap*

Tanrısı Dionisos (Trako-Frig dilinde 'dio' gök demektir. Bu sözcükten şarap Tanrısına o dilde 'dionis' dendi. Grekçe Dionisos'a çevrildi. Bakkhos Anadolu'lu Lydia dilinden adıdır. Etrüskçe adı 'Fnflun'dur)" (Halikarnas Balıkcısı, 2020, s.90). Etimolojiye ilişkin bu açıklamalara karşın, Halikarnas Balıkcısı başka bir yazısında Dionisos'un Grekçe olduğunu söyler:

Bakkhos'un Grekçe adı Dionisos'tur. Ama bu sözün de ne anlama geldiği bilinmiyor. İki kez doğmuş anlamına gelebilir, çünkü Grek mitolojisinde Bakkhos anası Semele'nin rahminden alınarak Zeus'un baldırına aşılıyor, o baldırdan doğuyor. Hem anasından, hem de Zeus'un baldırından doğmuş olduğuna göre iki kez doğmuş sayılıyor. Dionisos adı Nisa Dağı'nın Işık Tanrısı anlamına da gelir. Anadolu'da üç Nyssas, Trakya'da üç Nisias, Musul'da bir Nysa ve Arabistan'da bir Nisia kenti vardı (Halikarnas Balıkcısı, 2017, s.65).

Halikarnas Balıkcısı bir başka yazısında, "*Orta Anadolu'da Dionisos'un bir adı da Melanoaigis'yani kara keçi idi*" (Halikarnas Balıkcısı, 2017, s.19) tespitinde bulunur. Görüldüğü gibi, Tanrı Dionisos-Bakkhos'un etimolojik anlamı dahi Yunanca'nın ötesine uzanır, farklı dillerde farklı anlamlara gelmektedir. Bir anlamı Trako-Frig dilinde "gök" olan, bir anlamı eski Yunanca'da "iki kez doğan" olan Tanrı Dionisos, isminde Batı Anadolu, Trakya ve eski Yunan kültürlerini hatta daha eski uygarlıkların kültürlerini bir arada bulundurmaktadır. Dionisos'un etimolojik kökeni yanı sıra, Halikarnas Balıkcısı Bakkhos sözcüğünün de etimolojisini ele almış ve Bakkhos'un Yunanca olmadığını, tıpkı Dionisos gibi karmaşık bir kültür ürünü olduğunu vurgulamıştır:

Bakkhos sözü Grekçe değildir. Hint-Avrupai bir dilden de alınma değildir. Kelimenin yapısı Hint-Avrupa dillerinin hiçbirine uymaz, hiçbir köküne bağlanamaz. Son yıllarda iki dilde yazılmış bir kitabede, yani hem Lidya, hem de İyon dilinde taş oyu olarak bulundu. Lidyacası: Bakkıfalis, İyoncası da Dionysikles. Böylece Şarap Tanrısının İyoncasıyla Lidyacası anlaşıldı. Bakkhos Şarap Tanrısının Lidyacasıdır. Bundan başka Ana Tanrıçanın Anadolu'daki papazlarına da Bakelos deniyordu (Halikarnas Balıkcısı, 2017, s.64).

Kuşkusuz tüm bu örnekler Dionisos'un Küçük Asya'da önemli bir yere sahip olduğunu açıkça göstermektedir. Nietzsche'nin belirttiği gibi, Dionisos'a adanan ayinler birçok uygarlıkta hatta Ortaçağ Almanya'sında dahi görülmektedir, aynı zamanda Dionisos'a inanan Bakkhalar'ın yeri bu uygarlıklarda Dionisos kadar özeldir. Nitekim, doğanın yeniden canlanması hem Asya'da hem de Avrupa'da coşkuyla karşılanır. Nietzsche'ye dayanarak bizim de altını özellikle çizmek istediğimiz nokta Dionisos ayinlerinin Antik Yunan'dan da önce var olduğudur:

Ya kadim insanların ve halkların ilahilerde sözünü ettikleri uyuşturucu içkinin etkisiyle, ya da tüm doğaya zevkle nüfuz eden ilkbaharın muazzam yakınlaşması sayesinde uyanır Dionisosça heyecanlar; bu heyecanların artışıyla, öznel olan tam bir kendini unutmuşluk içinde yitip gider. Ortaçağ Almanya'sında da aynı Dionisosçu gücün etkisinde sayıları giderek artan kalabalıklar, şarkı söyleyerek ve dans ederek bir yerden bir yere dolaşır dururlardı: bu Sankt-Johann ve Sankt-Veit dansçılarında Yunanlıların, geçmişleri Küçük Asya'ya, Babil'e ve Sakae orjilerine dayanan Bakkha korolarını görüyoruz (Nietzsche, 2010, s.21).

Görüldüğü gibi, Dionisos'un, Helen tanrısından çok Anadolu tanrısı olduğu birçok yazıda vurgulanmaktadır. Azra Erhat da bir Olympos Tanrısının bu kadar çok isimle anılmayacağını söyler (Erhat, 2010, s.93). Bu açıdan Dionisos'u Yunan Tanrısı olarak gören Batılı Romantik aydınlar Yunan milliyetçiliğini destekleyen bakışı benimsemiş ve eserlerinde konuyu bu çerçeveden işlemişlerdir. Dionisos'un Antik Yunan'a kabul edilmesi İ.Ö.7. yüzyıl olarak bilinmektedir ve Olympos'un son Tanrısı olur. Tanrı Dionisos için "dithyrambos" törenleri düzenlenir ki bu da tiyatronun doğuşunu/tragedyanın doğuşunu ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle, Antik Yunan Tragedyalarının kökenleri bu törenlerde yatmaktadır. Ancak, Anadolu'daki Dionisos varlığı çok daha önceden bilinmektedir. Bu doğrultudan yola çıkarsak, başlığımızda da belirttiğimiz gibi, Dionisos Olympos'a kabul edilen Anadolu'nun ilk ve son Tanrısıdır. M.de Guérin'in eserinde Dionisos'un, Dionisos ayinlerinin, Anadolu Tanrı/Tanrıçalarını nasıl

¹ Anadolu

ele aldığına ve bunları Antik Yunan çatısı altında nasıl birleştirdiğine ve Romantiklerde olan Antik Yunan hayranlığının M.de Guérin'de nasıl ortaya çıktığı bir sonraki bölümümüzün konusunu oluşturacaktır.

3. M. de Guérin'in *Bakkha'sı*: Anadolu Portresi

Sabahattin Eyüboğlu, Euripides'in *Bakkhalar* oyununa yazdığı önsözünde Batılı yazarların neden Dionisos'a yakınlık duyduğunu aşağıdaki cümlelerle açıklamaktadır. M. de Guérin'in Dionisos'a olan hayranlığı bu cümlelerde yatmaktadır:

Dionisos, ruhunu ve zekasını doğayla doyuran yeni insanlığa en yakın gelen tanrıdır. Hıristiyanlık, Avrupalıların Dionisos'u kendi tanrıları gibi sevmelerine mani olmamıştır. Bugün bile hala doğayı öven her türlü sanat eserinde Dionisos'un kudretli nefesi hissedilir. Topraktan fıskıran hayat, her Batılı şaire Dionisos'u hatırlatır (Euripides, 2014, v).

Maurice de Guérin'in Yunan kültürüne duyduğu ilgi genç yaşlarda başlamış ve eski Yunanca öğrenmiştir: "*Maurice, Stanislas Lisesi'nde yunanca öğrenmeye ve Platon, Aristoteles, Plutarkos ve Samsath Lukianos'u çevirmeye koyulur. Yunan diline aşık olur. [...] Daba sonra M.de Guérin, romantik tadı, Antik Yunan'a duyduğu coşkısıyla birleştirir*" (Gabaude, 1994, ss.123-124). Antik Yunan'a duyduğu coşkunun neticesi olarak, M. de Guérin, Antik Yunan'a dair iki düzyazı şiiri kaleme almıştır: *le Centaure (Sentor)* ve *la Bacchante (Bakkha)*. *Le Centaure*, M. de Guérin'in ölümünden bir yıl sonra 1840'ta, George Sand tarafından *La Revue des deux mondes*' da yayımlanır. "*Bakkha düzyazı şiiri Sentor'un kadın versiyonudur. Bu metinde, Homeros'tan, Hesidos'tan ve Ovidius'tan beri devam eden edebi gelenek sürdürülür. Onların geleneğinde, Romalılarda Bakkhos olarak adlandırılan Dionisos törenleri yer almaktadır*" ("Exposition: Bacchantes, Archives", 2011). Her ne kadar Maurice de Guérin'in yaşadığı dönemin hakim akımı romantizm olsa da, M.de Guérin'i tam olarak bir romantik ya da başka bir akımın temsilcisi olarak nitelendirmek mümkün değildir. Yine de doğaya duyduğu hayranlığın onu preromantik anlayışa dahil ettiğini söylemek yanlış olmaz ("Exposition: Bacchantes, Archives", 2011).

M. de Guérin, *Bakkha* isimli düzyazı şiirini yazarken kuşkusuz Antik Yunan tragedya yazarı Euripides'in *Bakkhalar*'ından esinlenmiştir. Bu eseri kaleme almadan önce, M. de Guérin, Euripides üzerine çalışmalar yapmıştır: "*1834 Şubat'ında, Revue Européenne'e Yunan Tragedyaları üzerine felsefi ve şiirsel bir inceleme ve Euripides'in Hekabe oyunundan kesitler çevirmiş ve değerlendirmeler yapmıştır*" (Gabaude, 1994, s.123). Eserin konusuna bakılacak olursa, Maurice de Guérin, *Bakkha* adlı eserinde Bakkhalar'a katılan en genç Bakkha'nın gözünden doğa ve Dionisos ayınlarını anlatır; aynı zamanda bu genç Bakkha ile en yaşlı Bakkha olan Aëllö'nün tanışması, Aëllö'nün tecrübeleri, bu tecrübelerin aktarılması düzyazı şiirinde verilmektedir. En genç Bakkha, Anadolu beşiğinden geçmiş Dionisos ve Kybele'yi ve baharın doğuşunu şiirsel bir şekilde dile getirir. Her ne kadar bu Tanrı ile Tanrıça Anadolu'nun bir parçası olsa da, M. de Guérin eserinde onların Anadolu kültüründen geldiğini dile getirmez. Dönemin etkisiyle bu Tanrı/Tanrıçaları Antik Yunan kültürünün bir parçası olarak gösterir, denebilir ki, dönemin akımına uyum sağlar. Bununla birlikte, M. de Guérin'in tam tersine, Antik Yunan tragedya yazarı Euripides, *Bakkhalar* eserinde, Dionisos ile Dionisos'a inanan, onu Tanrı olarak kabul eden Bakkhalar'ın ve Maenadların Anadolu'dan geldiğini iddia eder ve Dionisos ilk tiradında Anadolu'dan geldiğini vurgular. Oyunda Dionisos, Batı Anadolu'dan, Asya'dan, Arabistan'dan, dünyanın farklı birçok yerinden kendisine inananlarla birlikte Yunanistan'a gelme amacının kendisini Helenlere tanıtmak olduğunu söyler:

Ben Lidya'nın, Frigya'nın altın ovalarından geliyorum. İran'ın güneşten kavrulan kırlarını, Baktra'nın uzun surlarını, Media'nın buzlarla örtülü topraklarını, saadet diyarı Arabistan'ı, tuzlu denizin kıyılarında uzanan bütün Asya ülkesini, barbarlarla Hellenlerin karışık yaşadığı, güzel hisarlarla süslü şehirleri dolaşım. Dünya üzerinde bir tanrı gibi var olabilmek için oralarda korolarımı topladım, dinimi, ayınlerimi öğrettim, şimdi kendimi Hellenlere tanıtmak istiyorum (Euripides, 2014, ss.3-4.)

Bunun yanı sıra, oyunda didaskalide Dionisos'un sahneye girişinde, üstünde bir Lidya elbisesi olan "bassara" ile girdiği yazılıdır. Daha ilk didaskalide ve ilk tiradada, Dionisos'un Batı Anadolu Uygarlığı'nı temsil eden bir kostümle Anadolu'dan geldiği vurgulanmaktadır:

“Dionisos: Çiçekli Tmolos² Dağı'nı bilirsin elbet, adımı duymuşsundur değil mi?

Pentheus: Bilirim, Sardların şehrini bir çember gibi kuşatır.

Dionisos: Ben oralyum, vatanım Lidya'dır” (Euripides, 2014, s.22).

Euripides'in anlatımını tam anlamıyla değerlendirmek için esere dair birkaç temel bilginin altının çizilmesi zorunludur. Euripides'in son üçlemesi *İphigenia Aulis'te*, *Alkemon Korinthos'ta* ve *Bakkhalar* olmuştur. Euripides *Bakkhalar* eserini yaklaşık olarak yetmiş üç yaşında, M.Ö. 408'de Yunanistan'dan ayrı olan Makedonya kralı Arkhelaios'un sarayında kaleme almıştır. Bu dönemde Euripides, Antik Yunan'ın tragedya anlayışından uzaklaşarak Dionisos'a farklı bir anlam yüklemiştir. Belki de bunun en büyük sebeplerinden biri, Euripides'in bu eseri yazarken Atina'dan uzakta olmasıdır. *Bakkhalar* eserinde Dionisos'u, ona inanan ve onun adına törenler düzenleyen Bakkhalar ile Dionisos'un Anadolu'dan Thebai'ye gidişini anlatırken, Dionisos'un kendisine inanmayanları da nasıl cezalandırdığını dile getirmektedir: Dionisos'un Tanrı olduğunu oyunun başında reddeden Pentheus'un trajik sonu anlatılır. Euripides bu eseriyle, Dionisos'un annesi Semele'nin kentine, Thebai'ye intikam için geldiğini ve kendisini bir Tanrı olarak nasıl kabul ettirdiğini anlatır: *“Dionisos: Thebaililere Zeus'un oğlunun bir tanrı olduğunu gösterip anama sürdükleri lekeyi temizleyeceğim. Kadmos tacını tabtını, kızının oğlu Pentheus'a bırakmış, Pentheus bana ayak diyor; beni tanrı sayıp adaklarına, dualarına karıştırmıyor. Ona da, Thebaililere de bir tanrı olduğumu göstereceğim”* (Euripides, 2014, s.5). Her ne kadar Dionisos, Zeus'un oğlu olsa da, Olympos'ta Tanrılar katında kabul edilmez, Pentheus da Dionisos'u Tanrı olarak görmeyenlerden biridir. Azra Erhat'ın da altını çizdiği üzere, *“Dionisos'un doğudan geldiğini, Anadolu'dan çıkıp Yunanistan'a güç bela girebildiğini efsane bağıra bağıra dile getirir. Nietzsche'nin Yunan varlığına özgü en şaşırtıcı yapıtı saydığı tragedyanı bağışlayana kadar akla karayı seçmiştir bu tanrı”* (Erhat, 2010, s.60).

Oyunda kahin Teiresias, Semele'ye olan bağlılığını Pentheus'a anlatır. Dionisos'un Tanrı olarak kabul edilmesinde Teiresias'a göre bir sorun yoktur, zira o Dionisos'un bir Tanrı olarak kabul edilmesinden yanadır. Onun sayesinde sahip olduklarını Pentheus'a anlatır ve onunla alay edilmemesi gerektiğini vurgular:

Teiresias: [...] Delikanlı, insanlar için en başta gelen iki tanrı vardır. Biri Tanrıça Demeter yahut Toprak; ona dilediğin adı verebilirsin, insana tahılı veren odur. Öteki de Semele'nin oğludur ve Demeter kadar kudretlidir: Üzüm suyunu bulup insanlara veren odur. Bu içki dertlilerin dertlerini avutur, onu içenleri tanrı uykuya kavuşturur, onlara günlük üzüntülerini unutturur. İnsanların dertlerine başka deva yoktur. Bu tanrı, insanların tanrıları memnun etmek için içtikleri şarabın kendisidir, bundan ötürü saadetimizi ona borçluyuz. Sen bu tanrının Zeus'un baldırına dikilmesiyle eğleniyorsun, değil mi? (Euripides, 2014, s.15).

Dionisos'un anne tarafından kuzeni olan Pentheus, Dionisos'a inanmayı reddederek, Dionisos'a inanan Bakkhalar'ı cezalandırmak ister. Ne var ki kendi annesi Agave bile Dionisos'un yolundan giderek oğlu Pentheus'u Dionisos'a kurban eder. Hikayeye göre, Agave Dionisos ayininde kendinden geçmiştir; “mania” halindedir, oğlunu parçalayıp öldürür, ancak bunu daha sonra inkar eder. Burada önemli olan nokta, mitolojik hikayeden ziyade, Dionisos'un hem kendisini hem annesini Yunanlılara kabul ettirmesidir. Dolayısıyla oyunun sonunda kazanan Dionisos'tur, çünkü Tanrıdır; insanlar tarafından kabul edilse de edilmese de Zeus ve Semele'nin oğludur. Bu oyunda, Euripides'in ele aldığı Dionisos Antik Yunan'a kendini kabul ettirmeye gelen bir Anadolu Tanrı'sıdır; ancak M.de Guérin'in ele aldığı Dionisos, Antik Yunan'da kabul edilmiş, adına törenler düzenlenen, oyunlar oynanan bir Antik Yunan Tanrı'sıdır. Elbette ki, M.de Guérin'in Dionisos'u Euripides'in eserinde karşımıza çıkan Dionisos gibi, Anadolu'dan, Trakya'dan gelen, kendinden geçen ve “Euhoi” sesleri çıkaran Bakkhalar'la beraber gezen Dionisos'un ta kendisidir :

Frigler gördükleri köpüklü ve gürültülü çağlayanları, yaylalarda otlayan boğaların böğürmelerini, ormanlarda rüzgarın çıkardığı garip sesleri Dionisos'un sesleri ve çağrışları diye aldılar ve ormanlık dağlarda delice sıçrayıp dolaşan bir tanrı tasarladılar. İşte din bu tasavvuru benimsedi. İnsanların tanrıları hoşnut etmek için buldukları en iyi çare, onları, güçlerinin yettiği kadar taklit etmek,

² Manisa sınırları içerisindeki Bozdağ.

hayatlarını onların hayatına uydurmak olmuştur. Nitekim Trakyalılar da Dionisos'un tanrısal çılgınlığına varmak istemişler ve dağlarda, göze görünmeyen bu tanrının ardından koşmuşlardır...Bu dinin vaat ettiği sonuç, doğunun her zaman, uzvi ve ruhi türlü çarelerle aradığı sonuçtur: Tanrısal bir çılgınlık, bedenden ayrılan ruhu tanrıya kavuşturan bir kendinden geçme. Bakkhalar bize Dionisos dinindeki bu çılgınlığın sadık bir tablosunu vermektedir. Fakat Euripides yalnız Trakya efsanelerini ve ibadet şekillerini vermekle kalmamıştır. Onun anlattığı Dionisos'un birçok cephesi vardır. Bu tanrı yalnız yüksek dağların coşkun tanrısı değil, Mısır Dionisos'u Osiris gibi de sakin, vakur, esrarlı, barışçı bir tanrıdır: Tarımı, sanatları ve uygarlığı korur. Euripides'in Bakkhos'u, Girit Dionisos'u gibi şarabı bulan tanrıdır (Euripides, 2014, s. ix,x, dipnot.)

Buna ek olarak, Dionisos, dansla beraber müziğin de Frig uygarlığından geldiğini söyler: *'Frigya'dan getirdiğimiz davulları, anamız Rea ile benim için icat edilmiş davulları, Pentheus'un sarayını dört bir yanından sarın; Kadmos'un şebri davul sesleriyle dolsun'* (Euripides, 2014, s.6). Lidya, Frigya gibi Batı Anadolu uygarlıklar bugün Antik Yunan Uygarlığı altında tek bir çatıda toplanmış görünüyorsa da, hepsi ayrı ayrı birer uygarlıktır ve Euripides Dionisos aracılığıyla aslında bunun altını çizmektedir. Görüldüğü gibi, büyük Yunan tragedya yazarının yaşadığı dönemde dahi Dionisos'un, Anadolu'nun bereketli topraklarından geldiği vurgulanmaktadır. Euripides bu vurguyu aynı zamanda *"Dionisos'un ardından, Asya'dan getirdiği Maimadlar girer"* (Euripides, 2014, s.4) cümlesiyle yapar ve Dionisos'un kendisine inananların da Asyalı kadınlar olduğunu vurgular.

Euripides'in aksine, M. de Guérin, Dionisos'un Olympos'a kabul edilmediği dönemi ele almaz; şirinde Dionisos bir Olympos tanrısıdır ve Bakkhalar'ın Antik Yunan topraklarında Dionisos'a ibadet etmesi oldukça olağandır, Euripides'in tragedyasının tersine. Dolayısıyla, M. de Guérin, Dionisos'un kökenine değinmeden, Dionisos'u bir Antik Yunan Tanrısı olarak ele almıştır. Aynı zamanda, M.de Guérin'in eserinde, Euripides'in eserinde karşımıza çıkan karakterler yer almamaktadır; bu eserde sadece bir bakkhanın Dionisos, Bakkhalar, Kybele'ye dair anlatılar bulunmaktadır. Euripides'in *Bakkhalar'*ından yola çıkarak yazdığı *Bakkha* isimli düzyazı şiirinde, M. de Guérin en genç Bakkha'nın kendisini tanıtmamasıyla şiirine başlamaktadır. Euripides'in *Bakkhalar* adlı eserinde de Dionisos kendisini tanıtarak başlar, burada Dionisos'a inanan bir Bakkha'nın kendisini tanıtmamasıyla düzyazı şiir başlamaktadır. Her ne kadar bu düzyazı şiir konu olarak tiyatro oyunundan farklı bir çizgideyse de, M. de Guérin şiirin girişi için Euripides'in tarzını benimsemiştir: *"Kitharion³ Dağı'nda yetişmiş en genç Bakkha'yım. Korolar beni henüz tepeye götürmedi, çünkü kutsal ayınlar için henüz gençtim ve törenlerdeki harekete dahil olmam için gereken zamanı tamamlamamı buyuruldu"*(M. de Guérin, 1929, s.21).

Genç Bakkha, Dionisos'a olan hayranlığını dile getirir, tıpkı Euripides'in *Bakkhalar* eserinde Dionisos ayinleri sırasında kendinden geçen Bakkhalar gibi, Dionisos'un tanrısallığına kendini kaptırmıştır: *"Bakkhos, sonsuz gençlik, yetkin Tanrı, her yerde hazır ve nazır, eskiden beri göğsümden senin izlerini taşıdım ve onları senin tanrısallığıma adamak için özenle bir araya getirdim"* (M. de Guérin, 1929, s.22). Kuşkusuz, Bakkha'nın Dionisos'u genç olarak tanımlamasında da kültürel bir ayrıntı vardır. Antik Yunan etkisinde kalan M. de Guérin'in bu şiirinde Dionisos, "hellenleşmiş" bir şekilde karşımıza çıkar. Bu ayrıntı belirtmemizin sebebi de, Sabahattin Eyüboğlu'nun da altını çizdiği üzere, Dionisos, Trakya'da yaşlı sakallı bir tanrı olarak bilinirken Antik Yunan'da genç, yakışıklı ve uzun saçlı bir Tanrı olarak görülmesidir (Euripides, 2014, s.14. ç.n.)

Dionisos ayinlerini gerçekleştiren Bakkhalar'ı ele alan Maurice de Guérin, doğa sevgisini Antik Yunan kültürüyle birleştirmiştir. Bu noktada, doğa teması, Dionisos ile özdeşleşen yeniden ölüp dirilme motifi ile doğrudan ilgilidir. Bakkha da, doğanın canlanmasını, yeniden doğuşunu anlatır. Sadece Antik Yunan'da değil, Metin And'ın belirttiği gibi, ölüp-dirilme motifi Anadolu'da sıklıkla karşımıza çıkan bir motiftir.

³ Kitharon dağı, Atina'ya yakın bir dağdır. Euripides'in Bakkhalar eserinde karşımıza çıkar. Dionysos, Thebai'deki bütün kadınları, Pentheus'tan öç almak için buraya toplar.

⁴ Söz konusu esere ait çeviriler makale yazarı tarafından yapılmıştır.

Eserden örnek verecek olursak, Bakkha bir yaz gününü Dionisos ayinlerini yaptıkları yerde geçirir: “*Bütün bir yazı, Pangaion Dağı'nda⁵ geçirmiştin. Her yıl bildiğim gizli ataklar, doğanın yaklaşan neşesi, kırsalın güzelliği beni dağların yamacına çıkmaya çağırıyor*” (M. de Guérin, 1929, s.23). M.de Guérin'in içinde bulunduğu preromantik dönem düşünüldüğünde, M. de Guérin'in Byron'dan etkilenerek ele aldığı Antik Yunan'da doğa teması belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar M.de Guérin ayinleri Pangaion Dağı ile, Yunan kültürü ile özdeşleştirse de, George Thomson'un da belirttiği üzere, “*Trakya her zaman Dionisos tapımının bir merkezi olmuştur*” (Thomson, 1990, s.182). Bu noktadan hareketle, Thomson da Dionisos'un Trakya tanrısı olduğunu vurgulamaktadır.

Sadece Dionisos değil, Anadolu'nun bereket tanrıçası Kybele de, M. de Guérin'in eserinde karşımıza çıkar, öyle ki Bakkhalar'ın gözünde Kybele önemli bir yere sahiptir. Aslında Halikarnas Balıkcısı Kybele'nin bir anlamının da Bakkha anlamına gelen Mainadlar olduğunu söylemektedir (Halikarnas Balıkcısı, 2017, s.74). Diğer bir açıdan ise, doğanın yeniden doğuşu, yeniden canlanması Dionisos ayinlerinde olduğu gibi Kybele törenlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu da bir bakıma Anadolu'daki ölüp-dirilme motifiyle bağlantılıdır: “*Toprak, bereket efsanelerinin hemen hepsinde görülen bu ölme-dirilme motifi, Kybele kültüründe birtakım vecit, kendinden geçme ve esrime ballerine karışmakta ve Ana Tanrıça tapımının özünde olan bir çeşit kurban töreniyle gerçekleşmektedir*” (Erhat, 2020, s.185). Bu açıdan, M. de Guérin, doğaya olan, doğanın uyanışına olan hayranlığını bereket tanrıçası Kybele ile pekiştirmiştir: “*Bakkhos, Olympos'un en uç noktasına kadar hükmeder. Kybele'nin etrafında çalınan pirinç çanda sesi yankılanır ve şarkılarında tanrı kuşaklarının tüm tarihini toprağın nemli bağrına, sınırsız gecenin kalbine ya da nice ölümsüzü besleyen okyanusa sürükleyen musaların/esin perilerinin şarkılarına yön verir*” (M. de Guérin, 1929, s. 32).

M.de Guérin, Antik Yunan'a duyduğu hayranlığı nedeniyle sadece Dionisos ve Kybele'yi ele almamış, Antik Yunan'ın Tanrı ve Tanrıçaları'nın mitolojik hikayelerine de yer vermiştir. En genç Bakkha, en yaşlı Bakkha olan Aëllö'yu ve onun tecrübeleri aracılığıyla Tanrıları anlatır. İlk önce en yaşlı Bakkha, Aëllö'yu tanıtır. Rüzgarların en çok eseni Aëllö, yeraltı dünyasının bekçisi Tayfun'un ve Trakya dağlarında gezen bir annenin kızı ve nymphalar tarafından yetiştirilmiş olarak anlatılır şiirde (M.de Guérin, 1929, s.24). Dolayısıyla, Aëllö'nun Dionisos'a bağlılığı da nymphalardan gelmektedir. M. de Guérin, Mora yarımadasında yer alan Arkadya uygarlığından da bahsetmektedir. Örneğin, Keçi Tanrı Pan, sadece Arkadya'da değil, Antik Yunan kültüründe de önemli bir yere sahiptir (M. de Guérin, 1929, s.27).

Eserde başka bir Arkadya örneği olarak, M.de Guérin'in, Arkadya Kralı Lykaon'un kızı Callisto'nun hikayesine yer vermesidir. Mitolojide oldukça iyi bilinen bir hikaye olarak, Hera'nın Callisto 'yu kışkırdığı sahne birebir anlatılmaktadır. Bu da M.de Guérin'in Antik Yunan'a dair bilgisinin ne kadar derin olduğunu göstermektedir. Callisto'nun hikayesinde aynı zamanda Kybele'nin varlığı görülmektedir :

Hera'nın kıskançlığıyla vahşi bir forma bürünen Callisto, uzun zaman çöllerde dolaştı. Ama bir zamanlar onu sevmiş olan Zeus onu ormanlardan aldı/kurtardı, onu yıldızlara ortak etti ve kaderini kimsenin bozamayacağı bir huzura ulaştırdı. Cevherleri, tanrıları ve ölümlüleri Kybele'nin bağrına serpiştiren karanlık göğün derinliklerine yerleştirdi Callisto'yu (M. de Guérin, 1929, s. 36).

Bir başka örnek ise Aëllö'nun en genç Bakkha'ya nymphaların kim olduklarını ve ne yaptıklarını anlatmasıdır. Anlatıya göre, coşkun bir kalabalık, ormanlarda hüküm sürmektedir: “*Ormanlarda hüküm süren nymphalar, dedi Aëllö, ormanın kıyısında, boş kokuları veya şarkıları canlandırmayı severler ki yolcu yolunu keser ve onları inziva yerinin en belirsiz noktasına kadar takip etmek için yönelir*” (M. de Guérin, 1929, s. 27). Nymphalar, bize Euripides'in *Bakkhalar* eserindeki ayini hatırlatır. Bu da bizi Anadolu'daki Bakkha ayinleri sahnesine götürür. Görüldüğü üzere, nymphalar, yoldan geçen herhangi birini Dionisos ayinine davet etmek için çeşitli yöntemler uygulamaktadır. Bakkha ayinlerinde kendinden geçme, sarhoş olma gibi insana özgü özellikler gözlemlenmektedir. Dağlarda gezinen bakkhaların arayışı, kendinden geçme durumları eserde sık sık karşımıza çıkmaktadır. Kendilerinden geçen Bakkhalar, Tanrı Dionysos ile bütünleştiklerini düşünmektedirler: “*Bakkhos bayatta sevincin çaldırtıcı Tanrısıdır. Bu dinde kadınlı erkekli alaylar dansla, çalgıyla, Tanrı'nın adını çağıra çağıra, Tanrısal bir çalgınlık içinde kendilerinden geçerek Tanrı'yla birleşirler. Bakkhalar böylece birer Bakkhos olurlar. [...] Her kişi evrensel yaşama sevincinin ve coşkusunun bir kısmıdır Bakkhos dininde*”

⁵ Pangaion Dağı, Yunanistan'da bulunan Kavala ili sınırları içerisindeki bir dağdır. Dionysos ayinleriyle özdeşleşmiştir.

(Halikarnas Balıkcısı, 2017, s.66). Neticede, en genç Bakkha'nın bahsettiği gibi Dionisos törenlerinde dans vardır. Halikarnas Balıkcısı'na göre bu hareket halidir, diğer bir deyişle, "*dans dionisyak bir baldır*" (Halikarnas Balıkcısı, 2017, s.32). Dionisos törenlerinde kendinden geçme, sarhoş olma, neredeyse kendini unutmaya kadar gider. Söz konusu ayinlerde insanın bedenlen mahkum kaldığı bu dünyada, ruhen başka bir kaçış, bir anlamda esrime deneyimlemektedir. Bu esrime durumu da, kişilerin kendi içlerindeki gerçek kişiyi ortaya çıkarmaktadır:

İnsan hayatın kaynağındaki kudretlere nasıl ulaşabilir, ruhunu onlarla nasıl kaynaştırabilirdi? Yapılacak şeyler şunlardı: Kendimizi, coşmak, taşmak ve sevmek yoluyla temizlemek, ruhumuzdaki ilkel, kaba ve vahşi kaynaklara dönmek, doğadan uzaklaştıran aklı bırakarak, doğayla birleştiren çılgınlığa (kendini kaybetmeye) yükselmek, katışık, yani ölümlü olan her şeyden soyunmak, günlük dertlerimizi unutarak hayalimizle dünyanın sonsuz aşkına, sınırsız geleceğine katılmak. Böylece insan, ezel şarabıyla sarhoş olarak hayatını ve ruhunu bedeni aşan hamleye, dünyayı aydınlatan sezise terk etmiş, dünyaların ve tanrıların ebedi cümbüşüne girmiş oluyordu (Euripides, 2014, s. xvi).

Eserin sonunda, en genç Bakkha'nın anlatımı aracılığıyla öğreniyoruz ki, Aëlo tarafından yetiştirilen bakkhalar artık kırsala dağılmaya ve Tanrılara, özellikle de Dionisos'a ibadete hazırdır. Bakkhaları yetiştirmiş olan Aëlo, Dionisos öğretilerini Bakkhalar aracılığıyla yayacaktır: "*Böylece, her Bakkha doğuştan belli olan bir kaderi izlerdi. Aëlo, tepelerin doruğunda göründü ve uzun süre başını Toprağın göğsüne dayadı; Amithaon'un oğlu Melampus gibi, gelincik desenli bir yılanın şakaklarına dükümlemesini bekler gibiydi*" (M. de Guérin, 1929, s. 39). M. de Guérin'in son olarak kahin Melampus'tan bahsetmesinin en önemli nedenlerinden birisi de Melampus'un Dionisos'u Yunanistan'a tanıtan kişi olmasıdır.. Aynı zamanda, bu eserde yılan figürünün de önemli ve olumlu bir anlamı olması nedeniyle Melampus örneklendirilmiştir. Zira, Melampus'un yılanlarla ve diğer hayvanlarla iyi anlaşığı bilinmektedir. Bunun da sebebi, Azra Erhat'a göre, Melampus "*Çocukken ölü bir yılan bulmuş, bir insan ölüsü gibi almış onu bir odun yığınının üstüne koyarak yakmış ve cenaze törenini yapmış, sonra da yavrulannı büyütmüş. Yılanlar da şükran borcu olarak gözlerini, kulaklarını yalayıp arındırılmışlar, böylece görme ve işitme yetisi öbür insanlarınkinden çok üstün olmuş*" (Erhat, 2010, s.201). Bununla birlikte, Melampus'un kimliği ve Dionisos'u Yunanistan'a tanıtması da M.de Guérin'in ele aldığı bir konu olmamıştır.

Şiirin sonunda, genç bakkhanın ölümüne doğru gidişi tasvir edilir. Aëlo'nun öğretilerine rağmen hala tanrının varlığını kabullenemeyen genç Bakkha, ancak ölüm esnasında Dionisos'u tanıyacak, kabul edecektir. Bu genç bakkhayı bir yılan ısırır ve hayatı son bulur. Buna bağlı olarak da belirtmek gerekir ki, yılan figürü hem Anadolu'da hem Antik Yunan'da önemli bir yere sahiptir: "*Dionisos dininde yılanlar yeraltı hayatının bekçileriydi, toprağın altına giren ruhları koruyorlardı*" (Euripides, 2014, s. 8). Dionisos ile bağlantılı olarak düşünüldüğünde, yılanın genç bakkhayı ısırması aslında Dionisos'un varlığını, Tanrı'nın bu genç bakkhayı korumasını işaret eder :

Tanrıyı hala tanımayan ben gelişigüzel kırlarda koşuyordum, kaçarken elimden tutamadığı bir yılan vardı, bu yılan tüm bedenimde dolaşıyordu [...] Bakkhos'u suçlayarak ve kendimi mahkum hissettiğim denizi düşünerek koşuyordum; ama tanrı adımlarımı giderek tüketti. Düşerken huzur veren toprağa yakanyordum, o sırada yılan beni iyice sarmalayarak göğsümden soktu. Dikkatli ve bir Nysa perisi gibi sukunetle, kollarımda Bakkhos'un çocukluğunu tutarak mağaralarda kaldım ta ki, Aëlo'nun çığlığı gizlerin yaklaştığını haber verdi, gece gibi, kafasını çevirip gölgeleri çağırarak için batıya yönelen önümüzdeki Bakkha'nın izinden gittim (M. de Guérin, 1929, ss. 40-41).

Bu alıntıda iki önemli nokta karşımıza çıkmaktadır: Birincisi, Nysa perileridir; bilindiği gibi Zeus Dionysos'u Nysa perilerine emanet etmiştir; aynı zamanda Homeros'un İlyada eserinde bu dağ Trakya'da gösterilmektedir. (İl. VI, 133, Akt. Erhat, 2020, s.93). Ancak, Nysa Dağı'na dair çeşitli efsaneler de bulunmaktadır ve M. de Guérin Nysa Dağı'nın bulunduğu yere dair şiirde bir bilgi vermemektedir. Erhat'a göre, "*Nysa Dağı Olympos ve İda gibi yüksek dağlara verilen bir genel ad olsa gerek, tanrı da bir doğa tanrısı olarak yüksek bir dağın doruğunda doğmuş ve o dağla simgelenmektedir*" (Erhat, 2020, s.93). İkinci önemli nokta ise, en genç Bakkha'nın ölümü, çalışmamızda sıklıkla ele aldığımız Anadolu'daki ölüp-dirilme

hikayeleriyle örtüşmektedir. Ölen bir bedendir; dolayısıyla bedeninin ölümü toprağı canlandırmakta, toprağı hayata vermektedir. Doğanın döngüsü devam etmekte, bununla bağlantılı olarak da Dionisos ayinleri kendini sürdürmektedir. Dolayısıyla, Dionisos, insanın, doğanın barışçıl tanrısıdır. Onun için ölmek yeniden canlanmak, yeniden var olmak demek, baharın gelişini kutlamak demektir: “*Dionisos'un büyüsiyle yalnızca insanla insan arasındaki bağ yeniden kurulmuş olmaz; yabancılaşmış, düşman ya da boyunduruk altına alınmış doğa da, kaybolmuş oğluyla, insanla barışma şenliğini kutlar yeniden. Yeryüzü gönüllü olarak sunar armağanlarını, barış içinde yakınlaşırlar birbirlerine, kayaların ve çöllerin yurtcu hayvanları*” (Nietzsche, 2010, s.21).

4. Sonuç

Sonuç olarak, her ne kadar M.de Guérin, *Bakkha* isimli eserinde Dionisos ayinlerinin gerçekleştiği yeri sadece Antik Yunan olarak kaleme alsada, Euripides'in ve Dionisos üzerine çalışmalar yapan diğer yazarların da belirttiği gibi Dionisos'un kökeni Doğu'dan Batı'ya uzanmaktadır: annesi Semele'den dolayı kökeninin bir parçası Batı Anadolu'dur, Trakya'dır; babası Zeus'tan dolayı bir parçası Antik Yunan'dır. Böylece her iki kültürden parçalar taşımaktadır; edebi eserlere, anlatılara ve mitolojiye göre de, kendisine ilk inananlar da Trakya'dan gelmektedir. Bir figür olarak Dionisos, özellikle Olympos Tanrısı ve Antik Yunan Tragedyası'nın başlangıcı için “dithyrambos” şenlikleri ile yeniden doğumun simgesi haline geldiğinde Antik Yunan için önemli bir değeri olmuştur. Öyle ki, değeri geç bilinen Olympos'un son Tanrısı, Antik Yunan'ın en önemli Tanrılarında biri olan Apollon ile sürekli karşılaştırılmıştır.

Ne var ki, M. de Guérin, XIX.yüzyılın başında Antik Yunan'a duyulan hayranlıktan kendisini alamamış, Dionisos ayinlerinin kökenine inmemiş, bu ayinleri sadece Antik Yunan'da olduğu şekliyle yeniden ele almıştır. Maurice de Guérin, Dionisos'un Anadolu uygarlıklarındaki yerine ve önemine değinmemiştir. Nitekim, M. de Guérin, Antik Yunan'ı, doğa ve Tanrılar arasındaki ilişkiyi, Bakkhalar'ın doğa ile kurduğu ilişkiyi ve Dionisos için yaptıkları ayinler ile Dionisos'a sadakatlerini nasıl ele aldığını, kültürel geleneğinin ve çağının hakim anlayışlarının bakış açısıyla sunmaktadır. Maurice de Guérin'in *La Bacchante* eserinden yola çıkılarak ortaya konmak istenen düşünce M.de Guérin'in, yaptığı araştırmaların sadece Antik Yunan ile sınırlı kaldığı, çağın milliyetçilik akımlarının da etkisiyle Anadolu kültürünü bir nebze göz ardı ettiğidir. Her ne kadar *La Bacchante* isimli düzyazı şiiri Euripides'in *Bakkhalar*'ından esinlenilerek kaleme alınsada, Euripides'in değindiği konular, M.de Guérin'in eserinde yer almamakta, Dionisos'un kökeni ele alınmamaktadır. Ancak, hem Euripides'in oyununda hem de M.de Guérin'in düzyazı şiirinde açıkça görülmektedir ki Dionisos kültürlerarası bir Tanrıdır; Anadolu, Trakya ve Antik Yunan'ın ortak değeridir. Bu nedenle, Dionisos'u tek bir kültüre, tek bir coğrafyaya bağlamak, söz konusu figürün çok katmanlı yapısına önyargı ile yaklaşmak anlamını taşımaktadır.

5. Extended Abstract

Through his history from Anatolia to Ancient Greece, God Dionysus is the subject of many different works and is mentioned by various names. The reason for this is that the ceremonies for God Dionysus exist in different forms in many ancient cultures. Especially, the arrival of spring is associated with the death and resurrection ceremonies in Anatolia and in other cultures. God Dionysus and Cybele, Goddess of fertility, are the reasons for these ceremonies. Dionysus, son of Semele, Cadmus's daughter, and Zeus, plays an important role in the unification of cultures: Dionysus is the last God of Olympus, but it took a long time for this figure to be accepted into Ancient Greece. The ancient Greek tragedian writer Euripides' in his work *The Bacchantes* underlines in a certain way that Dionysus came from western Anatolia, Lydia.

Dionysus is crucial for Ancient Greek culture; the main reason of this importance is that dithyrambs ceremonies are held on his behalf. This is the fundamental of the Ancient Greek Theater. Due to mythology, Dionysus is an Anatolian God, raised by the nymphs in Western Anatolia and especially in the Thrace region, and traveled around Asia Minor before being accepted as a part of the Ancient Greek Civilization.

In the beginning of 19th century, by the Western authors' supports on the nationalist movement of Greece, the civilizations in Western Anatolia and in Thrace are also discussed under the name of Ancient Greek Civilization. Maurice de Guérin is also influenced by the literary movements of his era and the

French writer mentions Ancient Greek in his work *La Bacchante*. Inspired by Lord Byron, who visited Greece and Ottoman Empire, M.de Guérin is curious about Ancient Greece Civilization: as a consequence of this curiosity about Greece, he starts to learn Ancient Greek and makes translation from Euripides, Aristotle etc. However, Dionysus is generally known for the dithyrambs ceremonies performed in his divinity in Ancient Greek Tragedies rather than as a God of Anatolia. Especially, with the Romantic era and the rise of the nationalistic movements in the early 19th century, Western writers have classified the Ancient Civilizations in Western Anatolia and Thrace under one name: Ancient Greek Civilization. One of them who share the same opinion is Maurice de Guérin, known as one of the pioneers of prose poetry in France. Ancient Greek influence is clearly seen in the works of *Le Centaure* and *La Bacchante*, written in 1839. Obviously, M. de Guérin embraced the literary trend of his era. M. de Guérin wrote a prose poem based on the ancient Greek tragedian writer Euripides' play called *The Bacchantes* and described Dionysus and Bacchantes in a poetic language in his work. However, contrary to Euripides' perception of Dionysus, M. de Guérin does not mention that Dionysus as a divinity of Anatolia, due to a dominant and common idea of his era; M. de Guérin accepts him as an Ancient Greek God, the God of Olympus; The rituals performed for Dionysus by Bacchantes take place in Greece. However, in his work, there are examples which reflect Western Anatolia and Thrace, and he singularizes these traces of Anatolia under the name of Ancient Greece.

In this article, as a consequence of the main aim is emphasized the place of Dionysus as a divinity of Anatolia in Maurice de Guérin work. Due to ideas of his era, by the Romantic and nationalist perception which defines Ancient Greek as a unique and superior culture, Maurice de Guérin characterizes his work. But as shown in this article, not comparing the cultures, or determining and underlining one culture superior to another, is examined by a literary approach the cultural structure of Dionysus as a Anatolian cultural figure and traces his presence in Euripides' *The Bacchantes*. In this respect, this article provides a modest contribution on perception of cultural structure of Dionysus.

Keywords: Anatolia, Ancient Greek Civilisation, The Bacchantes, Dionysus, Euripides, Maurice de Guérin.

Kaynakça

- Acar, M. (2019). *Yunan Milliyetçiliğinin Oluşumu Ve Modern Yunanistan'da Milliyetçi Tarih Yazımı*. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi 6, s. 38-63
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovabaccd/issue/51261/667150>.
- And, M. (2019). *Dionisos ve Anadolu Köylüsü*. İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Canat, R. (1911). *La Renaissance de la Grèce Antique (1820-1850)*. Paris: Librairie Hachette.
- De Guérin, M. (1929). *Le Centaure La Bacchante*. Toulon: Ferran.
- Erhat, A. (2020). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Euripides. (2014). *Bakkhalar*. (S. Eyüboğlu çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- "Exposition: Bacchantes, Archives". (2011). <https://musees-occitanie.fr/musees/chateau-musee-du-cayla/expositions/archives/bacchantes-20110514/> erişim tarihi : 16.09.2020.
- Gabaude, J.(1994). Colloque Le Romantisme et la Grèce Actes. J.Leclant (Ed). *Le romantisme de M. de Guérin et la Grèce*. Actes du 4ème colloque de la Villa Kérylos à Beaulieu-sur-Mer du 30 septembre au 3 octobre 1993. Cahiers de la Villa Kérylos: 4. *Colloque Le Romantisme et la Grèce Actes*. içinde (122-131). Paris:Académie des Inscriptions et Belles Lettres.
- Halikarnas Balıkcısı (2020). *Anadolu Efsaneleri*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Halikarnas Balıkcısı. (2017). *Düşün Yazıları*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Nietzsche, F. (2010). *Tragedyanın Doğuşu*. (Mustafa Tüzel çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Ozansoy, E . (2014). Lord Byron Yunanistan'da: Byron'un 19. Yüzyıl Çağdaş Yunan Kültürü Etkisi. *Litera*,0 (15) , 21-38 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iulitera/issue/1241/14551>.
- Özsüer, E . (2016). 19. Yüzyıl Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyamı Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri. *Türkiyat Mecmuası* , 26, (2), s. 325-344.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuturkiyat/issue/26772/282694>.
- Seber, H . (2015). Lord Byron'ın *The Giaour (Gâvur)* Adlı Hikâyesinde Türk Kültüründen İzler.Bilig , (74) , 199-218. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilig/issue/25347/267614>.

Thomson, G. *Aiskylos ve Atina*. (Mehmet H.Doğan. çev.). İstanbul: Payel Yayınları.